

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ได้มีผู้ให้คำจำกัดความของภาวะผู้นำในแง่มุมต่างๆดังนี้

2.1.1 ผู้นำในทัศนะของ Max Weber

ฌองต์ ลินสวีสต์ (2523 : 11-13) ได้กล่าวถึงการจำแนกผู้นำตามทัศนะของ Max Weber ไว้ว่า ผู้นำบางคนมีลักษณะท่าทางหรือความสามารถบางอย่างที่ทำให้คนอยู่ในอำนาจของเขา เคารพเขา สามารถชักจูงหรือนำประเทศไปในทิศทางที่ถ้าคนอื่นมาอยู่ในที่เดียวกันแล้วจะไม่สามารถที่จะกระทำเช่นนั้นได้ ผู้นำประเภทนี้ Max Weber เรียกว่า ผู้นำบุญญาธิการ (Charismatic Leader)

การที่คนเราจะยอมรับนับถือความเป็นผู้นำของคนๆหนึ่ง หรือจะยอมรับว่าคนๆหนึ่งมีความชอบธรรม (Legitimacy) ที่จะสั่งการใดๆให้คนอื่นทำตามตนนั้น Max Weber กล่าวว่าอาจเกิดได้ใน 3 กรณีคือ :

ก. ยอมรับด้วยระเบียบประเพณี (Traditional Grounds) ผู้นำแบบนี้ได้อำนาจมาตามระเบียบประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่ในอดีต ขอบเขตของอำนาจมิได้กำหนดตายตัวเหมือนแบบแรก แต่จะมีระเบียบประเพณีเป็นแนวทางชี้แนะ การยอมรับนับถือผู้มีอำนาจในลักษณะของตัวบุคคลที่ได้รับการสืบทอดตำแหน่งมาตามประเพณีมากกว่ายอมรับนับถือตามกฎเกณฑ์

ข. ยอมรับเพราะเป็นผู้นำแบบบุญญาธิการ (Charismatic Grounds) เป็นผู้นำที่มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากบุคคลอื่นๆ มีความสามารถเหนือบุคคลธรรมดาทั่วไป ซึ่ง Max Weber เรียกว่า Charisma หรือ บุญญาธิการ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับพรจากสวรรค์หรือจากพระเจ้า หรือที่ Max Weber เรียกว่า ของกำนัลจากสวรรค์ (Gift of Grace) ผู้ได้บังคับบัญชาหรือสาวกจะยอมรับนับถือบุญญาธิการผู้นำแบบนี้อาจโดยไม่มีเหตุผล ผู้นำแบบนี้อาจไม่สามารถแสวงหาความมั่งคั่งให้กับตนเองเช่นคนธรรมดาทั่วไป

ค. ยอมรับด้วยเหตุผล (Rational Grounds) หมายถึงตามลักษณะตามกฎหมายแล้ว ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งบางตำแหน่งมีสิทธิที่จะออกคำสั่งให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ เพราะฉะนั้นอำนาจเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะตำแหน่ง ไม่ถือตัวบุคคลเป็นหลัก และขอบเขตแห่งอำนาจก็มีเพียงเท่าที่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ไว้เท่านั้น นายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งก็มีอำนาจเท่าที่กฎหมายกำหนดว่าเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี หรือกฎหมายอาจจะไม่กำหนดแน่นอนแต่ก็เป็นการยอมรับนับถือว่าเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี

2.1.2 ฌรงค้ สึนสวัสดี (2527 : 24-27) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆดังนี้

- ก. ลักษณะนิสัย (Characteristics) ซึ่งหมายถึงสิ่ง 3 ประการคือ ความเชื่อ (Belief) ค่านิยม (Value) และ บุคลิกภาพ (Personality)
- ข. สิ่งกระตุ้นพฤติกรรม (Stimulus Object) และความเข้มข้นของพฤติกรรม (Strength of Stimulus Object)
- ค. ทศนคติ (Attitude)
- ง. สถานการณ์ (Situation)

ทัศนคตินี้มีอิทธิพลมาจากลักษณะนิสัยคือ ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพบวกกับสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม ซึ่งจะเป็นบุคคล การกระทำหรือวัตถุก็ได้ ดังนั้นพื้นฐานการวิเคราะห์บุคคลจะต้องดูลักษณะนิสัยคือ บุคลิกภาพ ค่านิยม และความเชื่อ

ลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคลอาจมีความแตกต่างกันได้แม้จะอยู่ในสังคมเดียวกันหรือแม้แต่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน อย่างไรก็ตามจะมีลักษณะนิสัยบางอย่างที่คนส่วนใหญ่ในสังคมมีคล้ายๆกัน อาจจะเรียกลักษณะนิสัยที่คนส่วนใหญ่ในสังคมมีคล้ายคลึงกันนี้ว่า ลักษณะนิสัยประจำชาติ (National Characteristics) และเป็นลักษณะนิสัยที่คนชาติอื่นส่วนใหญ่ในโลกไม่มี

ลักษณะนิสัยประจำชาติของคนแต่ละชาติย่อมแตกต่างกัน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนจะศึกษาเฉพาะ ลักษณะนิสัยประจำชาติของไทย ซึ่งสามารถแยกได้ดังนี้ (ฌรงค้ สึนสวัสดี, 2539: 44-70)

1. ความเชื่อ ประกอบด้วย

ก. การเกิดหลายครั้ง คนไทยมีความเชื่อว่าเมื่อตายแล้ววิญญาณจะออกจากร่างและรอเวลาเกิดใหม่ และขณะรอเวลาเกิดใหม่จะไปนรกหรือสวรรค์ ก็แล้วแต่ว่าได้ทำกรรมดีหรือชั่วไว้ และจะกลับมาเกิดอีก เวียนว่ายตายเกิดอย่างนี้เรื่อยไป

ข. กฎแห่งกรรมและบุญวาสนา เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อการเกิดหลายครั้ง หลายชาติ เป็นความเชื่อของชาวพุทธ ที่ว่าการกระทำของบุคคลนั้นอาจมีผลต่อบุคคลนั้นในหลายภพหลายชาติ การทำความดี หมั่นทำบุญ จะทำให้ได้รับผลดีในชาตินี้และชาติหน้า ใครทำกรรมใดไว้ ก็จะได้รับผลแห่งกรรมหรือการกระทำนั้น มีภาษิตไทยโบราณกล่าวไว้ว่า แข่งเรือแข่งพาย แข่งได้ แต่แข่งบุญ แข่งวาสนาไม่มีทางแข่งได้ เป็นความเชื่อที่ไม่มีความเชื่อในความสามารถของมนุษย์

ค. ความเชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของคนชั้นสูง สำหรับคนไทยเชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของคน มีอำนาจ วาสนา เป็นผู้มีบุญบารมีซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อในกฎแห่งกรรมและบุญวาสนา เช่นในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ในเรื่อง สังข์ทอง ในตอนหนึ่งว่า

“.....เทพบุตรจตุมาบังเกิด กำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย
บุญญฤทธิ์นั้นมากมาย จะล้ำเลิศพิศพรายเมื่อปลายมือ
ถึงจะตกน้ำก็ไม่ไหล ตกในกองภูษณ์ไม่สูญชื่อ
จะได้ผ่านบ้านเมืองเลื่องลือ อึ้งออดินฟ้าบาดาล ”

2. ค่านิยม

ก. การไม่ให้ความสำคัญกับการจงรักภักดีต่อบุคคล ลักษณะนิสัยของคนไทยจะให้ความสำคัญกับการปรับตัวให้เข้ากับผู้มีอำนาจมากกว่า ถ้าผู้มีอำนาจคนเก่าหมดอำนาจไป ก็จะพยายามปรับตัวให้เข้ากับผู้มีอำนาจคนใหม่ ซึ่งเข้ากับคำพังเพย “ รักรักษาตัวรอดเป็นยอดดี ” หรือ “ เป็นจิ้งจอกเปลี่ยนสี ” ในขณะที่เดียวกันการเข้าใกล้ชิดผู้มีอำนาจถือเป็นเรื่องธรรมดา เพราะเมื่อเข้าใกล้ชิดได้ก็จะมีผลประโยชน์ตามมาและผู้มีอำนาจเองก็ชอบที่จะให้มีการประจบประแจงเช่นกัน

ข. การไม่ให้ความสำคัญกับหลักการ กฎเกณฑ์ กติกา มีคำพังเพยที่บอกถึงลักษณะนิสัยที่ชัดเจนในข้อนี้ของคนไทยที่ไม่ต้องมีคำอธิบายหรือยกตัวอย่าง “ ทำอะไรตามใจคือไทยแท้ ”

ค. การให้ความสำคัญแก่การพึ่งพาของญาติมิตรพวกพ้อง เป็นความผูกพันกันของสังคมไทยมายาวนาน เช่นความผูกพันในฐานะญาติ พี่น้อง สถาบันเดียวกัน ครูลูกศิษย์กัน เหล่านี้ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นสิ่งที่คนในสังคมไทยยอมรับได้และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้นไม่จำกัดอยู่แต่เรื่องส่วนตัวจริงๆเท่านั้น แต่อาจรวมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสิ่งที่ไม่เป็นธรรมแก่คนอื่นด้วย

ง. การไม่ให้ความสำคัญแก่การรับผิดชอบต่อส่วนรวม อาจเป็นผลพวงของประวัติศาสตร์อันยาวนานที่คนในสังคมไทยถือว่าเรื่องส่วนรวมเป็นเรื่องของผู้ปกครอง ชนชั้นสูง หรือข้าราชการ เท่านั้น จิตสำนึกส่วนรวม (Civic Spirit) เช่นเดียวกับสังคมตะวันตกจึงไม่มี การทำลายตู้โทรศัพท์สาธารณะ การทิ้งขยะลงที่สาธารณะ มีให้เห็นเป็นประจำ คำกล่าวที่ว่า “ ประเทศไทยไม่ใช่ของเราคนเดียว ” เป็นสิ่งสะท้อนได้ดีแม้ในปัจจุบันนี้

จ. การถือ “ ศักดิ์ศรี ” ลักษณะนิสัยเช่นนี้ มีให้เห็นบ่อยครั้งในสังคมไทย เช่นกรณี ความขัดแย้งของ 2 องค์กรอำนาจในประเทศ ระหว่าง ตำรวจกับทหาร ซึ่งเป็นความขัดแย้งจากกรณีเล็กๆของบุคคลซึ่งได้นำเอาศักดิ์ศรีของสถาบันมาเกี่ยวข้อง การถือศักดิ์ศรีทำให้ความขัดแย้งไม่อาจแก้ไขให้คลี่คลายได้ง่ายนัก

3. บุคลิกภาพ

ก. ลักษณะอำนาจนิยม (Authoritarian Personality) ลักษณะเช่นนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุคลิกภาพเผด็จการ ซึ่งหมายถึง แนวโน้มของบุคคลที่จะอ่อนน้อมหรือรับฟังโดยไม่ได้แย้งต่อบุคคลที่มีสถานะภาพทางสังคมสูงกว่า เช่นมีอำนาจมากกว่า มีอายุมากกว่า เป็นผู้ใหญ่

กว่า เป็นบิดา มารดา ครู อาจารย์ นาย เป็นต้น คือแม้จะไม่เห็นด้วยก็จะไม่มีการโต้แย้ง หรือไม่พอใจก็จะพยายามข่มความรู้สึกไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องการผู้ที่ด้อยกว่าตนเองมาแสดงความขัดแย้ง หรือโต้แย้ง เช่นเดียวกัน

ข. การปรับตัวเข้ากับผู้มีอำนาจและกฎเกณฑ์ บุคลิกภาพนี้ของคนไทย สืบเนื่องมาจากบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม กล่าวคือ เป็นลักษณะที่ต้องเคารพยำเกรงผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าในขณะที่เดียวกันก็ต้องการให้ผู้ที่มิใช่สถานภาพทางสังคมด้อยกว่าตนเองเคารพยำเกรงด้วยเช่นกัน นอกจากนี้การปรับตัวเข้ากับผู้มีอำนาจได้ ผลประโยชน์และสิทธิพิเศษต่างๆก็จะตามมา

ค. การขาดความคิดริเริ่ม สืบเนื่องมาจากบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมเช่นกัน เพราะผู้ใหญ่ไม่ต้องการให้เด็กแสดงความคิดที่ฉลาดกว่า และการกดความคิดและการแสดงออกเช่นนี้จึงทำให้คนไทยส่วนใหญ่เป็นคนไม่กล้าแสดงออก ขาดความคิดริเริ่ม เพราะไม่รู้จะคิดไปทำไม เมื่อคิดแล้วก็ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นนั้นได้

ง. การไม่ชอบคิดอะไรซับซ้อนและการมองการณ์ไกล เพราะคนไทยมีความเชื่อว่า อะไรจะเกิดมันก็ต้องเกิด และเนื่องจากสภาพดิน ฟ้า อากาศ ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศทำให้สภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทยเป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่ต้องคิดรน คิดค้นสิ่งต่างๆ เพราะทุกอย่างในสิ่งจำเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตมีพร้อมอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการคิดอะไรที่ลึกซึ้งเป็นปรัชญา สลับซับซ้อนมากๆจึงไม่ค่อยมี หรือการมองการณ์ไกลไปข้างหน้านานๆจึงไม่มีในความคิดของคนไทย

จ. การชอบทำตามใจตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา คำพังเพยที่ว่า “ ทำอะไรตามใจคือไทยแท้ ” เป็นสิ่งที่ตรงกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่ชอบความอิสระเสรี ไม่ชอบให้ใครมาบังคับจิตใจ คำว่า “ ไท ” ที่คนไทยใช้เรียกตัวเองนั้นก็หมายถึงความเป็นอิสระเสรี และก็คือลักษณะนิสัยของคนไทยเรานั้นเอง

2.1.3 เทพพนม เมืองแมน (2529 : 181 - 182) ได้ให้คำจำกัดความของภาวะผู้นำว่า หมายถึง กระบวนการของการมีอิทธิพล ต่อกิจกรรมของบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดขึ้นไว้ในสถานการณ์หนึ่งๆซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการนั้นคือ ผู้นำ (Leader) ผู้ตาม (Follower) และสถานการณ์ (Situation) ซึ่งปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของตัวแปรระหว่างนี้จะบ่งชี้ถึงผลลัพท์ หรือสิ่งนำออกมาของภาวะผู้นำ ซึ่งได้แก่ความพึงพอใจในการกระทำและความพึงพอใจในงาน

2.1.4 Eugene E. Jennings ได้แบ่งลักษณะผู้นำในหนังสือ An Anatomy of Leadership (อ้างโดย วิชัย ชัชวาลวิทย์ , 2536 :12) ออกเป็น 3 รูปแบบดังนี้

ก. ผู้นำที่ไม่อำนาจเป็นสำคัญ (The Prince) หมายถึงผู้นำที่ขึ้นสู่อำนาจเพราะอยากมีอำนาจเหนือผู้อื่น การได้มาด้วยอำนาจเขาจะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ มักจะเป็นคนที่มีมีเล่ห์

เหลื่อมจัด มิได้มองปัญหาของสังคมเป็นภาระหน้าที่ เมื่อได้อำนาจแล้วเขาจะพยายามรักษาไว้ให้นานที่สุด การกระทำของเขาบางครั้งจะผิดศีลธรรมและโหดร้าย

ข. ผู้นำแบบวีรบุรุษ (The Hero) หมายถึงผู้นำที่มีญาณ หรือความคิดที่ไปถึงอนาคตอันยิ่งใหญ่ของสังคมที่รออยู่ ผู้นำแบบนี้คิดว่า การเข้าสู่อำนาจนั้น เป็นความรับผิดชอบมากกว่าที่พอใจในการได้อำนาจเพราะจะได้อยู่เหนือผู้อื่น ผู้นำแบบวีรบุรุษจะพยายามหลีกเลี่ยงการใช้เล่ห์เหลี่ยมหรือการกระทำที่ผิดศีลธรรมหรือจะกระทำเมื่อจำเป็นจริงๆ เท่านั้น

ง. ผู้นำแบบซูเปอร์แมน (The Superman) หมายถึงผู้นำที่มองเห็นการณ์ไกลและคิดว่าตนมีภาระหน้าที่ (Mission) ที่จะนำสังคมไปสู่ภาวะใหม่ มีความเป็นตัวของตัวเอง เลือกรับแนวปฏิบัติของสังคมที่มีมานานแต่บางอัน และอาจจะคิดค่านิยมอันใหม่ๆ ให้แก่สังคม คนในลักษณะนี้ Jennings ถือว่าเป็นลักษณะพิเศษที่มีไม่มากเพราะคนทุกๆ ไปนั้น จะทำตามคนอื่น (Other Directed) ส่วนผู้ที่มีลักษณะซูเปอร์แมนนั้นยึดถือความคิดของตนเองเป็นหลัก (Inner Direct) เพราะฉะนั้น จึงอาจจะถือได้ว่าเขาเป็นผู้นำมหาชนในลักษณะของการสร้างความคิดใหม่ๆ เป็นผู้ที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการเมือง

วินิต ทรวงประทุม (2537 : 7) กล่าวถึงเศรษฐกิจและการเมืองว่าเป็นปรากฏการณ์เดียวกันหรือเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมักจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามมา และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน มักจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองนั้นจะเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือปัจจัยหรือตัวแปรทางเศรษฐกิจอาจเป็นเหตุและผลของปัจจัยหรือตัวแปรทางการเมือง และทำนองเดียวกัน ปัจจัยหรือตัวแปรทางการเมืองอาจเป็นเหตุและผลของปัจจัยหรือตัวแปรทางเศรษฐกิจ ด้วย

2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการเมือง

2.3.1 Samuel Huntington (ฮังโน โกสมุ ธรรมชาติย์ , 2526 : 18-19) กล่าวถึงการพัฒนาการเมืองแยกจากการทำให้ทันสมัยทางการเมืองโดย การทำให้ทันสมัยทางการเมือง (Political Modernization) ประกอบด้วยตัวแปรผัน 3 ตัวคือ

1. ความมีเหตุผลของอำนาจ (Rationalization of Authority) ทั้งในแง่ของที่มาแห่งอำนาจและการใช้อำนาจ
2. การจำแนกแยกแยะและทำหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่างของโครงสร้างของระบบการเมือง (Differentiation and Specialization)

3. การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation)

Huntington เห็นว่า การทำให้ทันสมัยทางการเมืองมีจุดเน้นที่นำมาซึ่งรูปแบบระบบการเมืองทันสมัย ซึ่งเกี่ยวพันกับการเกิดขึ้นของกลุ่มทางสังคมใหม่ ซึ่งมีความสำคัญทางการเมือง และกลุ่มเหล่านี้ได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่ระบบทางการเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างระบบการเมืองสมัยใหม่

ส่วน การพัฒนาการเมือง (Political Development) นั้น เขาหมายถึงการที่จะสร้างสถาบันทางการเมืองที่มีลักษณะยืดหยุ่น (Adaptability) ซับซ้อน (Complexity) เป็นอิสระพอสมควร (Autonomy) และมีความเป็นกลุ่มเป็นก้อนมากพอที่จะสามารถควบคุมการขยายตัวของการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้ตลอดจนสามารถที่จะส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ กล่าวอย่างสั้นๆก็คือ การทันสมัยทางการเมืองคือการตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนการพัฒนาการเมืองคือการสร้างสถาบันเพื่อจัดระเบียบการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว (Political Institutionalization) ซึ่งถ้าอัตราการพัฒนาการเมืองเกิดขึ้นไม่ทันอัตราความทันสมัยทางการเมือง ก็จะนำไปสู่ความผุพังทางการเมือง (Political Decay)

2.3.2 ลิซิด ซีร์เวคิน ได้เสนอแนวความคิดใหม่ที่ผู้เสนอคิดว่าจะใช้ได้กับระบบการเมืองทุกระบบทุกยุคทุกสมัย และพิจารณาเฉพาะด้านการเมือง โดยดูที่สถาบันและกระบวนการทางการเมืองและอำนาจทางการเมือง แนวคิดอันนี้จะมีลักษณะเป็นกลางโดยไม่มีอคติทางอุดมการณ์ทางการเมือง

แนวพัฒนาการเมืองของลิซิด ซีร์เวคิน จะประกอบด้วยตัวแปร 3 ตัวคือ(ลิซิด ซีร์เวคิน , เอกสาร โรเนียว: 11)

1.ความสามารถในการที่ทำให้ระบบการเมืองยอมรับโดยสมาชิกของประชาคมการเมือง (The Capacity to make the Political System Acceptable by Member of the Political Community) หมายความว่า ระบบการเมืองนั้นสามารถใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อ หรือแสดงความสามารถในการแก้ปัญหาสังคม คือการทำให้เกิดการยอมรับหรือความชอบธรรมขึ้น โดยไม่ใช่กำลังที่ระบบการเมืองนั้นอาจเป็นระบบการเมืองที่มีความเหลื่อมล้ำ ความอยุติธรรม แต่ถ้าสมาชิกในระบบการเมืองนั้นยอมรับโดยคุณถี่และยังให้การสนับสนุนระบบการเมืองนั้นอย่างเต็มใจ ก็ถือว่าระบบการเมืองนั้นมีความสามารถที่ทำให้เป็นที่ยอมรับและมีความชอบธรรม

2. การรับช่วงอำนาจทางการเมืองอย่างสันติ (Peaceful Transfer of Power) หมายถึง การเปลี่ยนตัวผู้นำต้องไม่เกิดจากการใช้อำนาจอาวุธหรือการใช้กำลังทหารหรือวิธีการรุนแรงเข้าช่วงชิงอำนาจนั้น

3. การต่อเนื่องของระบบการเมือง (Continuity of the Political) หมายถึงระบบการเมืองนั้นต้องมีการต่อเนื่องพอสมควร การวัดความต่อเนื่องอาศัยหลักเกณฑ์ 2 ประการคือ

ก. ถ้าระบบนั้นต่อเนื่องกันอย่างน้อยสองชั่วอายุคน และมีที่ท่าว่าจะมีการดำเนินต่อไป เช่น ประชาธิปไตยในอังกฤษ(เจ็ดร้อยกว่าปี)

ข. ถ้าเป็นระบบในอดีต ช่วงระยะเวลาน่าจะเป็นสองชั่วอายุคนและมีการสืบช่วงอำนาจให้เห็นด้วย เช่นระบบการปกครองสุโขทัย

2.3.3 A. F. K Organski (แปลโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , 2526 : 4-10) กล่าวถึงลำดับขั้นการพัฒนาการเมือง ว่ามี 4 ขั้นตอนคือ

ก. ระบบการเมืองแห่งการรวมชาติขั้นต้น (Nation Building) หมายถึงระบบการเมืองของประเทศที่เกิดใหม่และอยู่ในระยะเริ่มต้น ลำดับขั้นของการพัฒนาในขั้นนี้ลำดับแรกของรัฐบาลก็คือการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ ไม่ว่าจะมิจุดประสงค์ใดๆก็ตามผู้ปกครองในลำดับขั้นนี้จะยุ่งเกี่ยวกับปัญหาการรวมชาติ ซึ่งจะก่อเป็นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาในลำดับขั้นต่อไป

ข. ระบบการเมืองแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization) เมื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมมาถึง รูปร่างและงานของประเทศก็เปลี่ยนไปลำดับขั้นที่สองของการพัฒนาการเมืองเกิดขึ้นในระยะต่อเนื้องนี้ ชนชั้นใหม่ได้อำนาจ เกิดการสร้างเศรษฐกิจใหม่ขึ้น และมวลชนพลเมืองได้ถูกรวมเข้าในชาติในท้ายที่สุด

ประเทศที่กำลังพัฒนาได้ถูกพาผ่านพ้นระยะต่อเนื้องนี้ไปภายใต้ระบบรัฐบาล 3 แบบ คือ กระจุกมณี (หรือประชาธิปไตยตะวันตก) ลอมมิวนิสต์ (สตาลินนิสต์) และ ฟาสซิสต์ ประเทศที่กำลังพัฒนาปัจจุบันที่มาถึงลำดับขั้นนี้แล้วต้องพบกับทางเลือกภายใต้รูปแบบรัฐบาลแบบใดแบบหนึ่งในสามรูปแบบนี้ (หรืออาจสร้างรูปแบบใหม่ขึ้นมาที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมาก่อน)

หน้าที่อันดับแรกของรัฐบาลในลำดับขั้นที่สองนี้คือการยอมให้เกิดและช่วยให้เกิดการปรับปรุงเศรษฐกิจให้ทันสมัย ไม่ว่ารัฐบาลนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดใน 3 รูปแบบดังกล่าวข้างต้นก็ต้องทำหน้าที่ 3 ประการ เพื่อช่วยให้ประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ

ประการแรก รัฐบาลดังกล่าวได้ช่วยทำให้เกิดการย้ายอำนาจทางการเมืองจากมือชนชั้นนำเดิมมาสู่ผู้จัดการอุตสาหกรรมผู้ซึ่งต้องการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย

ประการที่สอง ไม่ว่ารูปแบบรัฐบาลจะเป็นรูปแบบใดก็ตาม ต่างก็ยอมให้เกิดการสะสมทุนซึ่งสำคัญมากสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม การสะสมทุนนี้กระทำโดยการกวดการบริโภคของมวลชน ขณะที่ยอมปล่อยให้เกิดการสะสมทุนในมือของผู้ที่จะลงทุนกลับคืน

ประการที่สาม ระบบรัฐบาลทั้ง 3 รูปแบบ ต่างดูแลการเคลื่อนย้ายประชากรอย่างใหญ่หลวงจากชนบทสู่เมือง การเคลื่อนย้ายนี้เป็นแหล่งของแรงงานสำหรับอุตสาหกรรมที่เพิ่งเจริญขึ้นมาและยังทำให้สังคมชนบทดั้งเดิมสลายไปด้วย

ในลำดับขั้นที่สองนี้ประเทศขยายกว้างออกไป เริ่มโดยรวมชนชั้นนำอุตสาหกรรม และหลังจากนั้นก็เริ่มรวมมวลชนเข้าด้วยกันอย่างช้าๆ ประชาชนผู้ใช้แรงงานธรรมดาเริ่มขึ้นกับระบบเศรษฐกิจแห่งชาติ มวลชนถูกปลูกให้ตื่นต่อผลประโยชน์ทางการเมืองและการเข้าร่วมทางการเมือง

ค. ระบบการเมืองสวัสดิการแห่งชาติ (Social Welfare) หมายถึงระบบการเมืองของประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมเต็มที่แล้ว ตลอดลำดับขั้นที่สองการพึ่งพาอาศัยขึ้นแก่กันระหว่างประชาชนกับรัฐบาลได้เจริญเติบโตขึ้น แต่ในลำดับขั้นที่สามการขึ้นแก่กันนี้มีสมบูรณ์ อำนาจของรัฐขึ้นอยู่กับความสามารถของคนธรรมดาที่จะทำงานและต่อสู้และคนธรรมดาๆนี้ พร้อมด้วยนักอุตสาหกรรมก็ได้ขึ้นกับรัฐบาลแห่งชาติมากขึ้น เพื่อคุ้มครองจากความหายนะเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำและจากความพินาศของสงคราม

หน้าที่ลำดับแรกของรัฐบาลในขั้นที่สามนี้ตรงกันข้ามกับในระยะแรก ในขั้นที่สองหน้าที่รัฐบาลคือการคุ้มครองกันกองทุนจากประชากรและความต้องการของประชากรที่จะมีมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น แต่ขั้นที่สามเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะปกป้องประชากรจากความทุกข์ยากของชีวิตอุตสาหกรรม รักษาให้เศรษฐกิจดำเนินไปอย่างราบรื่น ช่วยให้เกิดมีมาตรฐานการครองชีพสูงและช่วยเหลือผู้ที่ประสบเคราะห์กรรม โดยสรุปก็คือรัฐบาลต้องมีความรับผิดชอบสำคัญในสวัสดิการเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนธรรมดา ถ้ารัฐบาลนั้นต้องการประสิทธิภาพและอำนาจของชาติ

ง. ระบบการเมืองแห่งความอุดมสมบูรณ์ (Abundance) ความอุดมสมบูรณ์เป็นผลของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งหากมีการนำมาใช้อย่างกว้างขวางและเต็มที่แล้ว การว่างงานอาจเป็นผลเสียที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากการใช้เครื่องจักรแทนที่การใช้แรงงานมากขึ้น และจะมีการสะสมอำนาจทางเศรษฐกิจ การใช้เครื่องจักรที่มีราคาแพงมากและความต้องการการผลิตที่มีการวางแผนเพื่อที่จะให้เศรษฐกิจดำเนินไปด้วยความมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้เกิดการเจริญเติบโตของระบบผูกขาดขนาดใหญ่และภายในระบบผูกขาดนี้อำนาจการบริหารจะมีมากกว่าทางด้านแรงงาน

มีการสะสมอำนาจทางการเมือง การสะสมอำนาจทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การวางกฎของรัฐบาลอย่างใกล้ชิดหรืออาจเป็นการวางแผนของเศรษฐกิจเลยทีเดียว เกิดโครงสร้างที่มีชนชั้นใหม่ซึ่งมีหัวหน้า คือผู้วางแผนจัดระบบเศรษฐกิจและระบบรัฐบาล สนับสนุนด้วยคนกลุ่มน้อยคือแรงงานที่มีฝีมือและผู้เชี่ยวชาญเทคนิคกับพวกวิชาชีพ

ในลำดับขั้นนี้หน้าที่ลำดับแรกของรัฐบาลยุคใหม่นี้จะเหมือนเป็นกันกระเทือนในระหว่างการปรับปรุงองค์กรของสังคมเพื่อที่จะให้ระบบอัตโนมัติที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเป็นไปได้ และทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ได้มีความรับผิดชอบทางการเมือง

รัฐบาลในลำดับขั้นนี้จะต้องหาหนทางให้เศรษฐกิจรวมศูนย์เช่นนี้มีความรับผิดชอบต่อทางการเมือง ถ้าไม่รับผิดชอบต่อประชาชนก็ให้รับผิดชอบต่อรัฐ

2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุจิต บุญบงการ (2519) ศึกษาเรื่อง อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงครามกับจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ สุจิต ได้กล่าวถึง อำนาจ (Power) ว่าเป็นส่วนสำคัญของระบบการเมืองและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้นำทางการเมือง อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะหรือสิ่งที่จะทำให้เขาเป็นผู้นำทางการเมืองได้คือ ความสามารถที่จะทำให้ผู้อื่นเชื่อฟังและปฏิบัติตามได้

นอกจากนี้ สุจิต ยังได้อ้าง Robert A. Dahl ว่าได้แยกความแตกต่างระหว่าง อำนาจ (Power) กับ อิทธิพล (Influence) ไว้คือ อำนาจ หมายถึงความสามารถในการบังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ส่วน อิทธิพล หมายถึง เป็นเรื่องของความสามารถที่จะโน้มน้าวให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม (แต่ในความหมายที่ใช้ข้างบนของ สุจิต บุญบงการและในความเห็นของผู้วิจัยด้วย คำว่า “ อำนาจ ” ใช้ในความหมายกว้าง คือรวมเอาอิทธิพลเข้าด้วย)

ผู้นำที่จะขึ้นสู่อำนาจได้จะต้องรู้จักวิธีต่อสู้และสร้างอำนาจโดยการรวบรวมทรัพยากรทางการเมืองซึ่งหมายถึงเครื่องมือหรือวิธีการซึ่งบุคคลใช้เพื่อที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของบุคคลอื่น อันได้แก่ ทรัพย์สินเงินทอง ตำแหน่งหน้าที่การงาน สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ บุคลิกภาพ ความสามารถในการควบคุมกำลัง (Forces) เช่นกำลังทหาร ตำรวจ หรือกำลังติดอาวุธอื่นใดเหล่านี้ไว้ได้มากกว่าผู้อื่นและหาทางทำลายอำนาจของคู่แข่งโดยการริดรอนทรัพยากรทางการเมืองของเขาเสีย ในขณะเดียวกัน การเป็นผู้นำรัฐบาลหรือควบคุมการดำเนินงานของรัฐก็เป็นการครอบครองทรัพยากรทางการเมืองประเภทหนึ่ง

ผลการศึกษาของสุจิต พบว่าทั้งจอมพล ป. และจอมพลสฤษดิ์ มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้สามารถสร้างอำนาจทางการเมืองของตนเองขึ้นมาได้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการควบคุมกำลังทหาร ได้เป็นทรัพยากรอันสำคัญต่อการเสริมสร้างและรักษาอำนาจทางการเมืองของตน แต่ในขณะเดียวกัน บุคลิกภาพที่มีลักษณะผู้นำ การครอบครองตำแหน่งในรัฐบาล และรูปแบบรัฐบาลตลอดจนการสร้างภาพลักษณ์ให้กับการปกครองของตน ก็มีสำคัญต่อการสร้างอำนาจและรักษาอำนาจทางการเมืองของผู้นำทั้งสอง โดยได้ใช้ปัจจัยดังกล่าวได้สอดคล้องกันเพื่อเสริมสร้างอำนาจของตนซึ่งมีฐานอยู่บนกำลังทหารเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม สุจิต ได้ชี้ให้เห็นว่า ระบบการปกครองที่ไม่ได้เน้นที่องค์กรการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง อย่างระบบการเมืองในสมัยจอมพล ป. และจอมพลสฤษดิ์ ลักษณะของผู้นำมีความสำคัญไม่ใช่น้อย และทั้งสองผู้นำก็ได้ใช้บุคลิกของตนในการสร้างความนิยมหรือการยอมรับจากประชาชน เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบบการปกครองของตนเอง แต่รัฐบาลทั้งของจอมพล ป. และจอมพลสฤษดิ์ เป็นแบบที่จำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่เน้นในด้านประสิทธิภาพของการบริหารงานและพยายามชักจูงประชาชนให้สนับสนุนรัฐบาล โดยใช้อุดมการณ์และนโยบายที่เหมาะสมกับลักษณะการปกครองของตนที่มีพื้นฐานบนกำลังทหารมากกว่าการให้ประชาชนมีโอกาสมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเสรี

เทียม อำแหง (2521) ศึกษาเรื่อง บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2484-2487 เป็นการศึกษาตั้งแต่การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมือง การรักษาอำนาจ และสาเหตุของการต้องพ้นจากตำแหน่งในปี พ.ศ.2487 และผลกระทบอันเนื่องมาจากพฤติกรรมทางการเมืองของจอมพล ป. ที่มีต่อลักษณะการเมืองการปกครองไทย จากการศึกษาพบว่าจอมพล ป. มีบุคลิกลักษณะความเป็นผู้นำสูง การแสวงหาและการรักษาอำนาจอาศัยกำลังทหารและตำรวจ ใช้ลัทธิชาตินิยมเร้าใจประชาชน มีการใช้อำนาจเด็ดขาด

ศิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร (2521) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาททางการเมืองของ นายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475-2494 จากการศึกษาซึ่งเป็นแนวทางประวัติศาสตร์ พบว่า นายควง อภัยวงศ์ แม้จะเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของผู้ก่อการ แต่นายควง ก็ไม่ได้มีบทบาททางการเมืองที่สำคัญแต่อย่างใด ไม่มีการกระทำใดๆที่ส่งไปในทางแสวงหาอำนาจทางการเมือง นายควง ยังเป็นนักการเมืองที่มีฐานอำนาจจากประชาชน รวมทั้งเป็นบุคคลเดียวในคณะราษฎรที่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

สุรพันธ์ บุญยมานพ (2521) ศึกษาการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของ หลวงพิบูลสงคราม เฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ.2481 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาในแง่การใช้กำลังรุนแรงทางการเมือง เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของผู้ปกครองประเทศ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทางการเมืองของผู้นำประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ผลการวิจัยพบว่า หลวงพิบูลสงครามประเมินสถานการณ์ว่า ฐานอำนาจทางการเมืองของตนไม่มั่นคง จึงแสวงหาฐานอำนาจทางการเมืองนั้นคือกองทัพและกรมตำรวจ และเลือกวิธีการกำจัดปรปักษ์ทางการเมืองโดยวิธีรุนแรงและเฉียบขาด จนกระทั่งพ้นอำนาจเมื่อปี พ.ศ.2487

ทักษ์ เณลิมเตียรณ (2526) ทำการศึกษาเรื่องการเมืองในระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยว่า การพัฒนาเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นไปตามทัศนะที่เป็นอนุรักษนิยม ความปึกใจในเรื่องความสะอาด ความเรียบร้อย ความเป็นอารยประเทศ และความเป็นพ่อบ้านพ่อเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปในรูปของ

การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Infra - Structure) เป็นการทำให้ทันสมัย (Modernization) มากกว่าที่จะพัฒนาประเทศ (Development)

นอกจากนี้ ทักซ์ ยังได้เสนอถึงระบบเผด็จการแบบฟอซุนของจอมพล สฤษดิ์ ว่า จอมพล สฤษดิ์ ได้แสดงถึงความซำของอย่างยิ่งในการทำให้กลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจอื่นๆ ในสังคมไทย ให้การสนับสนุนตนเองและให้บทบาทใหม่ๆ แก่กลุ่มบุคคลเหล่านี้เพื่อช่วยเหลือตนเอง ซึ่งเป็นการทำให้อำนาจทางการเมืองมั่นคงขึ้น มากกว่าที่จะพัฒนาชาติ การสร้างประเทศให้ทันสมัย มักจะเป็นการดำเนินการเพื่อหันเหไปสู่จุดมุ่งหมายของความชอบธรรมทางการเมือง

เสวี บัวแก้ว (2532) ศึกษาเรื่องบทบาททางการเมืองของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (2523-2526) ศึกษาลักษณะภาวะผู้นำทางการเมืองของพลเอกเปรม ถึงการเข้าสู่อำนาจและการดำเนินบทบาทผู้นำทางการเมืองสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางการเมือง พบว่าการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของพลเอกเปรมได้รับการสนับสนุนจากทั้งฝ่ายทหาร พรรคการเมือง และราชสำนัก ซึ่งส่งผลให้เกิดดุลยภาพในกระบวนการอำนาจทางการเมือง จากบทบาทดังกล่าว ส่งผลต่อระบบการเมืองในลักษณะการพิทักษ์ระบบกึ่งประชาธิปไตยในระบบการเมืองไทย

มณีรัตน์ ธรรมพัฒนากุล (2535) ทำการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ พบว่ามีลักษณะการทำงานและทัศนคติต่อตำแหน่งผู้นำที่มีลักษณะการกระตือรือร้น และมีทัศนะทางบวกต่อตำแหน่งผู้นำ ลักษณะสำคัญของการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง ได้ใช้ชั้นเชิงในการแย่งชิงและรักษาอำนาจเท่าที่จำเป็น เป็นลักษณะผู้นำที่ใฝ่อำนาจบวกกับผู้นำแบบวีรบุรุษ

อภิชาติ พิษพันธ์ (2539) ได้ทำการค้นคว้า เรื่อง วิเคราะห์ความเป็นผู้นำทางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การได้มา ซึ่งอำนาจทางการเมืองของนายควง มีปัจจัยสำคัญจากบุคลิกภาพส่วนตัวและสถานการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ เอื้ออำนวยต่อการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเมื่อได้อำนาจแล้ว ก็ใช้อำนาจตามขอบเขตของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ นายควงมิได้ชื่นชมหรือหลงใหลในตำแหน่งดังกล่าว ซึ่งอภิชาติได้วิเคราะห์ตามแนวของ เจมส์ บาร์เบอร์ ทำให้ทราบว่านายควง มีทัศนคติในทางลบต่อตำแหน่งผู้นำทางการเมือง นายควง ได้อำนาจมาโดยไม่ยากนัก จึงไม่พยายามรักษาอำนาจให้ยั่งยืน นอกจากนี้ นายควงยังเป็นผู้มีเชี่ยวชาญปัญหา ไหวพริบ ปฏิภาณ โวหารและมีอารมณ์ขัน เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหทางการเมืองเสมอมา